

Будас А. П.

ЛЕКЦІЙНЕ ЗАНЯТТЯ У СИСТЕМІ ПРАВОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті аналізуються переваги і недоліки лекційної форми навчання, застосування проблемних технологій у навчанні правознавства. Досліджуються шляхи удосконалення лекційних занять та пропонуються методичні рекомендації щодо підготовки і проведення лекцій з правознавства для студентів економічних спеціальностей. Приділяється увага особливостям і структурі проблемної лекції з паузами як ефективному засобу формування пізнавальної самостійності студентів на заняттях з правознавства.

Ключові слова: лекція, традиційна лекція, інтерактивна лекція, проблемне питання, проблемна ситуація, лекція з паузами.

В статье анализируются преимущества и недостатки лекционной формы обучения, применение проблемных технологий в обучении правоведения. Исследуются пути совершенствования лекционных занятий и предлагаются методические рекомендации по подготовке и проведению лекций по правоведению для студентов экономических специальностей. Уделяется внимание особенностям и структуре проблемной лекции с паузами как эффективному средству формирования познавательной самостоятельности студентов на занятиях по правоведению.

Ключевые слова: лекция, традиционная лекция, интерактивная лекция, проблемный вопрос, проблемная ситуация, лекция с паузами.

Advantages and disadvantages of lecturing form of education, the use of problematic technologies while teaching the science of law have been analyzed in the article. The author has been investigating the ways of improving the lectures and offers the methodological guide to the preparation and carrying out of the lectures on the science of law for the students majoring in economics. Peculiarities and structure of the problematic lecture with deliberately made pauses have been at the centre of our attention as an effective forming method of students' self education while studying the science of law.

Key words: lecture, traditional lecture, interactive lecture, problem question, lecture with deliberately made pauses.

Історично лекція для студента була основним джерелом нової інформації, і лектор був носієм цієї інформації. Тому лекційне заняття пов'язувалось із конспектуванням матеріалу, який студент надалі опрацьовував. Засвоєння інформації залежало від уміння лектора подати матеріал і здатності студента його сприйняти і законспектувати.

Поява величезної кількості друкованих начальних видань та масова комп'ютеризація дала якісно нові можливості для доступу до інформації і для розвитку навчального процесу. За таких умов стають неминучими зміни у структурі всіх видів занять, зокрема й лекційних. Завдання передачі змісту матеріалу викладачем під час лекції і його конспектування студентами вже виходить з низки основних. Отже, сформувались об'єктивні причини для переосмислення місця лекції у навчальному процесі ВНЗ, апробації нових видів лекційних занять.

Різноманітні аспекти підготовки й проведення лекції досліджували А. Алексюк, В. Бондарь, В. Галузинський, М. Євтух та ін. Особливості лекційних занять з юридичних дисциплін стали тематикою праць О. Йоффе (1957 р.), І. Перетерського (1950 р.), С. Вільнянського (1956 р.), Л. Галеснік (1960 р.) та ін. Окремі види інтерактивних правничих лекцій описані у публікаціях А. Галая. Питанням запровадження проблемних технологій у навчальний процес ВНЗ присвячені публікації С. Архангельського, В. Андреева, Ю. Калюткіна, Т. Ільїної та ін.

Однак методичні особливості лекційних занять з правознавства для студентів економічних спеціальностей, їх структура і місце у формуванні правової компетентності майбутнього фахівця у сфері господарювання не були тематикою наукових досліджень.

Мета статті – проаналізувати переваги і недоліки лекційної форми навчання, застосування проблемних технологій у навчанні правознавства; дослідити шляхи удосконалення лекційних занять та формулювати низку методичних рекомендацій щодо підготовки і проведення лекцій з правознавства для студентів економічних спеціальностей.

У сучасній педагогічній науці навколо поняття "лекція" ведеться дискусія. Частина вчених вважають, що лекція є методом навчальної роботи. Інші схильні ототожнювати це поняття з формою навчальної роботи у вищих навчальних закладах. Має місце також думка, що лекція – це вид навчальної діяль-

ності, який проводиться у рамках традиційних форм навчання. Професор А. Алексюк займає позицію, що лекція – це “форма організації і метод навчання”.

Неоднозначними є також міркування щодо місця лекції у сучасній вищій школі. Має місце тенденція до зниження її ролі у професійній підготовці, оскільки доступність великої кількості різноманітних джерел інформації дає можливість студентам самостійно добувати знання, а тому інформаційна функція викладача втрачає актуальність.

Серед недоліків традиційної лекції вчені виділяють такі її ознаки: 1) привчає студентів до пасивного сприймання інформації і її механічного запису; 2) гальмує бажання самостійно опрацьовувати інші джерела інформації, окрім конспекту; 3) звужує навчання у ВНЗ до простого відтворення прослуханого [4, с. 214]; 4) ігнорує індивідуальні психофізіологічні особливості кожного студента; 5) вимагає сприймання великого обсягу інформації, що перевантажена спеціальною термінологією; 6) не забезпечує регулярний зворотній зв'язок (студент-викладач); 7) виклад матеріалу здійснюється без “прив'язки” до потреб конкретної спеціальності, без орієнтації навчання на результат, не враховуючи можливість і вміння практичного запровадження знань [1, с. 118].

Звичайно, лекційна форма занять потребує трансформації із урахуванням сучасних інформаційних технологій, компетентнісної парадигми вищої освіти, особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів до навчання. Однак, на нашу думку, лекція є незамінним елементом у системі підготовки фахівців, зокрема й економічної сфери.

Лекція з правознавства має давати студентам економічних спеціальностей систематизовані основи правових знань, розкривати стан і перспективи розвитку права, концентрувати увагу на найбільш складних і вузлових правових питаннях, стимулювати їх активну пізнавальну діяльність і сприяти формуванню правового мислення, показувати правову складову як елемент фахової підготовки економістів.

Лекційне заняття з правознавства для студентів економічних спеціальностей повинно відповідати таким основним вимогам: 1) давати можливість майбутнім економістам протягом короткого часу набутти значний обсяг правових знань; 2) забезпечувати умови для подальшого засвоєння навчального матеріалу і орієнтувати студентів у джерелах правової інформації, що необхідні для самостійної роботи з дисципліни; 3) бути активним методом навчання, який спрямований на набуття студентами не лише правових знань, але й умінь і навичок, досвіду вирішення правових ситуацій, ведення дискусії та ін.; 4) виклад програмного матеріалу здійснювати шляхом активізації знань студентів як ретроспективних, що побудовані на базі міжпредметних зв'язків, так і новостворених, які студент отримує під час лекції за допомогою викладача та самостійного мислення; 5) мотивувати навчальну діяльність студентів (за допомогою прикладів судової і слідчої практики, життєвих ситуацій, історичних фактів та ін.); 6) ставити за мету сформуванню компетентного у правовій сфері економіста; 7) формувати вміння слухати інших: швидко вловлювати сутність, критично оцінювати висловлене, виносити про нього вмотивоване судження; 8) сприяти кращому знайомству викладача зі студентами, що дасть змогу враховувати їх рівень правової компетентності і сприйняття правової інформації.

А також при підготовці і проведенні лекційного заняття з правознавства необхідно враховувати загальнонаукові принципи: науковість, залучення інформації про останні наукові дослідження, логічність, завершеність, інформаційна насиченість, конкретно-історичний підхід, єдність змісту та форми, зв'язок з попереднім матеріалом, врахування міжпредметних зв'язків, використання елементів проблемності, зв'язок теорії з практикою, творчий характер, звертання до засобів активізації пізнавальної діяльності студентів, використання технічних засобів навчання, стимулювання до самостійної роботи, сприяння саморозвитку особистості, виховний момент, яскравість викладу [2, с. 163].

Відповідно до сучасних вимог до навчання, провідним методом лекційного заняття має бути метод проблемного навчання. Якщо в традиційній лекції переважно використовуються пояснення, ілюстрація, опис, наведення прикладів, то в проблемній – всебічний аналіз явищ, науковий пошук істини. Проблема лекція спирається на логіку послідовно змодельованих проблемних ситуацій шляхом постановки проблемних питань. Проблема лекція потребує активної пізнавальної діяльності студентів.

Виокремлюють кілька типів проблемних лекцій: лекції проблемного викладу, лекції проблемного засвоєння, лекції, на яких проблемний виклад поєднується із проблемним засвоєнням [3, с. 115]. Ці лекції об'єднує наявність проблемних питань і проблемних правових ситуацій.

Проблемне питання викликає певні складнощі при формулюванні на нього відповіді і потребує не репродуктивного відтворення вже відомих знань, а роздумів і міркувань. Наприклад, репродуктивна постановка питання може мати такий вигляд: “З якого віку за українським законодавством особу можна притягнути до кримінальної відповідальності?”, в той час як проблемна: “Чому саме з 16-річного віку передбачена кримінальна відповідальність в Україні?”.

Проблемна ситуація, на відміну від проблемного питання, містить додаткову ввідну інформацію і при необхідності деякі орієнтири пошуку її вирішення. Поняття “проблемне питання” і “проблемна

ситуація” розмежовуються лише умовно, тому що проблемні питання можуть переростати у проблемні ситуації, а ситуації розпадатись на питання і підпитання.

Порушення проблеми відбувається шляхом розповіді із докладним її описом, демонстрації слайда з текстом чи показу відеофрагменту (фільму, реального відео, мультфільму та ін.).

Для вирішення правової ситуації студентам необхідно прослухати і проаналізувати весь теоретичний матеріал лекції, тому мотивація у такому випадку підвищується, а матеріал засвоюється краще. При цьому необхідно врахувати такі вимоги: опис ситуації повинен містити мінімум ознак, що необхідні для її правильного вирішення; конкретні ситуації не повинні мати випереджаючого характеру, оскільки студент повинен використовувати ті знання, уміння і навички, які він уже отримав; ситуація має бути реальною, тобто мати практичний характер, та актуальною для студентів; корисно включити у ситуацію “інформаційний шум”, який студенти повинні відсіяти.

Проблемному викладу лекційного матеріалу та специфіці змісту дисципліни “Правознавство” для студентів економічних спеціальностей відповідає лекція з паузами. Її особливість у структурі та тривалості інформаційних блоків та наявності “пауз” для виконання закріплюючих завдань.

Лекції з паузами забезпечує виклад нового матеріалу, активізацію пізнавальної діяльності студентів, зворотній зв’язок “викладач-студент”, дає можливість викладачу фіксувати утруднення під час засвоєння навчального матеріалу і корегувати процес навчання правознавства [5, с. 44].

Структурно таке лекційне заняття складається із трьох частин: вступу, основної частини, що охоплює кілька окремих інформаційних блоків, та завершальної частини.

У вступній частині подається план лекції, алгоритм роботи. На цьому етапі викладачу необхідно заволодіти увагою аудиторії: поставити проблемне питання, навести цікавий приклад тощо.

Основна частина лекції має специфіку: матеріал викладається блоками не більше 15-20 хв. Обов’язково використовуються ілюстрації, графіки, малюнки, роздатковий матеріал, технічні засоби, слайди, коротке резюме лекції. Після представлення блоку навчальної інформації викладач робить паузу і просить студентів виконати завдання, які забезпечують закріплення і застосування щойно вивченого матеріалу. Відповіді одразу перевіряються викладачем (шляхом опитування кількох студентів, письмової роботи тощо). Також студентам дається можливість поставити один одному і викладачу питання за змістом навчального матеріалу. Завершальна частина такої лекції включає фіксування у зошитах питань та висновків щодо їх обговорення в аудиторії.

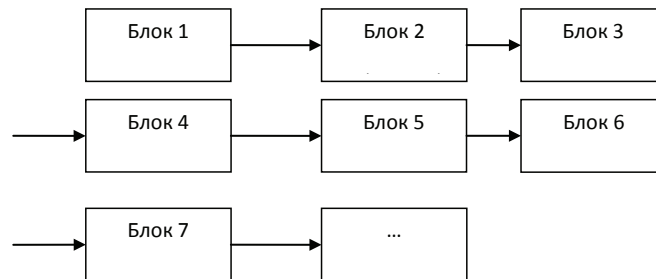

Рис. 1. Схема проблемної лекції з паузами

Блок 1. Мотивація (М). Спеціально відібраний блок оригінальних об’єктів – експрес тем, що здатні викликати інтерес і здивувати студентів. Цей блок забезпечує мотивацію студента і розвиває його допитливість. За цією методикою викладач, у перші 5-10 хвилин заняття пропонує студентам вирішити нестандартну проблемну ситуацію, спроектовану на основі загальновідомих, широко обговорюваних у суспільстві соціально-правових ситуаціях або ставить проблемне питання.

Блок 2 і 7. Інформаційні блоки (ІБ). Містять програмний матеріал навчального курсу і забезпечують формування нових і закріплення вже отриманих здатностей у правовій сфері. Їх може бути кілька (2-3) залежно від складності і структури відповідної теми.

Блок 3. Навчальне завдання (НЗ). Основна вимога до таких завдань полягає у швидкості їх виконання. Це може бути конспектування основних понять теми; визначення терміна, що пояснював викладач; фіксування основної проблеми заняття чи блоку; вирішення правової ситуації та ін.

Блок 4. Перевірка навчального завдання (ПНЗ). Може відбуватись шляхом опитування кількох студентів, самоперевірки, письмового опитування.

Блок 5. Постановка питань та фіксація їх у зошитах (ПП). На цьому етапі лекційного заняття студенти ставлять питання викладачеві або один одному (якщо під час лекційного заняття виникла дискусія). Самі питання і відповіді на них коротко конспектуються у зошитах.

Блок 6. Резюме (Р). Викладач підсумовує матеріал, коротко аналізує роботу студентів, фіксує бали за відповіді та влучно поставлені питання.

Лекція з паузами дозволяє подати правовий матеріал різний за характером. Це сприяє логічному переходу від одного правового питання до іншого, особливо коли питання стосуються правового регулювання різних видів суспільних взаємин. Така лекція доречна і тоді, коли на одному лекційному занятті подається дві чи більше теми курсу.

Узагальнюючи обґрунтовані у дослідженні положення, можемо визначити позитивні моменти застосування проблемної лекції з паузами у навчанні правознавства студентів економічних спеціальностей: 1) на лекції з паузами проблемного характеру студенти знаходяться в постійному процесі “співмислення” з лектором; 2) знання, засвоєні таким чином, є досягненнями студентів, тобто певною мірою знаннями-переконаннями; 3) засвоєні активно, вони глибше запам’ятовуються та легко активізуються (навчальний ефект), більш гнучкі і мають здатність переноситись на інші ситуації (ефект розвитку творчого мислення); 4) вирішення проблемних завдань виступає своєрідним тренажером для розвитку інтелекту (розвиваючий ефект); 5) подібна лекція підвищує інтерес до змісту і посилює правову підготовку студентів економічних спеціальностей (ефект психологічної підготовки до майбутньої діяльності).

Література:

1. Полякова Н. М. Професійно-спрямована лекція з математики – шляхи удосконалення // Дидактика математики: проблеми і дослідження. – 2008. – № 30. – С. 117-122.
2. Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у вищій школі : навч. посіб. / [за ред. М. В. Артюшиної, О. М. Котикової, Г. М. Романової]. – К. : КНЕУ, 2007. – 528 с.
3. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : навч. посіб. / З. І. Слєпкань. – К. : Вища шк., 2005. – 239 с.
4. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / Т. І. Туркот. – К. : Кондор, 2011. – 628 с.
5. Юридична дидактика : посібник з викладання права та юридичних дисциплін / В. С. Бігун, А. О. Галай, Н. М. Крестовська, М. В. Савчин, І. Я. Сенюта, В. М. Сотниченко, Р. О. Стефанчук, С. Г. Стеценко, Н. М. Ярмиш ; за ред. Р. О. Стефанчука. – К. : СПД Юсип’юк В. Д., 2009. – 191 с.